

חשון תשפ"ד, נובמבר 2023

איגרת המפמ"ר תחום דעת עברית ביסודי

למידה אוריינית מקרוב ומרחוק בצל המלחמה הנחיות ודגשים

מורים¹, רכזים ומדריכים לעברית בחינוך היסודי,

מנהלים ומפקחים על בתי הספר,

אנשי חינוך יקרים,

איגרת זו נשלחת אליכם בעיצומה של מלחמה שטלטלה את חיינו והותירה אותנו כאובים ושבורים ועם זאת ממוקדים בטוב, בחסד ובתקווה. אנו, אנשי החינוך נדרשים להיות שם עבור תלמידינו ומשפחותיהם וליצור עבורם עוגנים חינוכיים שיאפשרו להם לבנות מחדש את החוסן הרגשי ואת החוסן האורייני.

בצוק העיתים, מערכת החינוך מתנהלת במודלים שונים של הוראה ולמידה: למידה מקרוב בבתי הספר, למידה מרחוק, למידה היברידית המשלבת בין למידה מקרוב ללמידה מרחוק ולמידה במרכזים החינוכיים "יחד" לתלמידים המפונים מבתיהם.

בכל אחד מן המודלים החינוכיים יש ליצור סדירויות של למידה אוריינית בין אם הלמידה נעשית מקרוב ובין אם היא נעשית מרחוק. להלן הנחיות ודגשים הנוגעים לאופן שבו רצוי לנהל את הלמידה האוריינית בכיתות א-ו בצל המלחמה;

קידום האוריינות הלשונית

שגרת הלמידה האוריינית, מקרוב ומרחוק, צריכה לאפשר מרחב להתפתחות שפתית ואוריינית של התלמידים בכל אופניויות השפה: קריאה, כתיבה, האזנה ודיבור.

יש להפעיל שיקול דעת בתכנון הלמידה האוריינית בהתאם למאפייני המודל החינוכי שבו לומדים התלמידים, בהתחשב בגיל התלמידים ובצרכים ההתפתחותיים שלהם, בפניות הרגשית שלהם ללמידה, וכן בהתאם למשאבים הפדגוגיים והטכנו-פדגוגיים העומדים לרשותכם ולרשות התלמידים.

הלמידה בצל המלחמה מצריכה מיקוד והתמקדות במיומנויות הליבה, שמחד ימנעו צבירת פערים ומאידך יאפשרו גם צמצום פערים והתפתחות שפתית ואוריינית, זאת חרף האתגרים והיעדר שגרה בלמידה.

¹ לשון זכר מייצגת את כל המגדרים.

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית – אגף שפות
הפיקוח על הוראת העברית בגיל הרך וביסודי

מהן ה"אבנים הגדולות" בלמידה האוריינית?

בכל שכבות הגיל מומלץ לעודד קריאה להנאה ולעודד כתיבה כמרחב לביטוי אישי, להרחיב ידע עולם ואוצר מילים ולזמן שיח מורחב בהקשרים לימודיים וחברתיים.

להלן דגשים למיקוד ולהתמקדות ב"אבנים הגדולות" בכל אחת משכבות הגיל:

כיתות א

רכישת יסודות הקריאה והכתיבה – בשלב זה בתהליך הרכישה הפונטית יש לבסס את ההיכרות עם האותיות והתנועות (בהתאם לשיטת הקריאה), לתרגל פענוח פונולוגי של צירופים, מילים ומשפטים קצרים בתנועות שנלמדו. רוב התלמידים נמצאים בשלב הראשון של רכישת תנועת הקמץ/פתח והשווא. הרכישה הפונטית מצריכה הוראה מפורשת הכוללת הדגמה, פירוק והרכבה ותרגול מרובה באופן חווייתי ופעלתני. פיתוח ערנות פונמית – תרגלו עם התלמידים ערנות פונמית המקושרת לידע האלפביתי שהתלמידים לומדים (זיהוי ואיסוף מילים החולקות צלילים משותפים וייצוג הצלילים בכתיבה, פירוק מילים לצלילים, הרכבת צלילים למילים). התרגולים הללו מצויים בחוברות הלימוד אך רצוי להרחיבם ולמשחק את התרגול.

כיתות ב-ג

ביסוס מיומנויות שטף קריאה – בשלב זה בהתפתחות הקריאה יש לבסס את מיומנויות שטף הקריאה בדגש על הדיוק בקריאה.

תרגלו עם התלמידים קריאה בזיקה להבנת הנקרא. ודאו שהתלמידים מסוגלים לקרוא את הטקסט, לפני שאתם מזמינים אותם להעמיק בו למטרות שונות. רצוי להקריא לתלמידים טקסטים ארוכים ומורכבים לפני שהם קוראים אותם בעצמם. אתרו שגיאות פענוח נפוצות וחקרו את שגיאות קריאה יחד עם התלמידים. הרחיבו בסיסי ידע אורתוגרפי ולשוני (על אודות מבנה המילה ומשמעותה) ולמדו את התלמידים להפעיל בקרה על הקריאה שלהם (האם קראת נכון את המילה? האם הבנת את מה שקראת?) – מיומנויות אלה מהוות תשתיות לדיוק בקריאה. הזמינו את התלמידים לתרגל כתיבת מילים באופן המיישם את הידע שרכשו בחקירה הלשונית שביצעו (לא מומלץ לתרגל כתיבת מילים על בסיס שינון). הזמינו אותם לתרגל קריאה באמצעות מדידות חוזרות של זמן הקריאה ואיסוף השגיאות וניתוחן. הציעו לתלמידים להקליט את עצמם קוראים, להקשיב לעצמם ולזהות את השגיאות ולהתאמן בקריאה חוזרת לשיפור הדיוק (זוהי פעילות חביבה גם ללמידה מרחוק).

כיתות ד-ו

קידום מיומנויות של הבנת הנקרא, הבעה בע"פ ובכתב – עגנו את הלמידה האוריינית והלשונית במפגשים מעניינים סביב טקסטים מסוגות שונות המרחיבים ידע עולם ושמעוררים מחשבה, דמיון ורגש. הטקסטים

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית – אגף שפות
הפיקוח על הוראת העברית בגיל הרך וביסודי

יכולים להיות כתובים, דבורים או מושמעים. הזמינו את התלמידים להגיב לטקסטים שהם פוגשים בשיח ובכתיבה.

גונו את הטקסטים שהתלמידים קוראים ובחרו טקסטים בעלי תוכן מעניין ורלוונטי שיכול להוות מצע ללמידה אוריינית רב־ממדית. מעבר לטקסטים המצויים בספרי הלימוד, אפשר לשלב קריאה של כתבי עת, האזנה להסכטים (פודקאסטים), קריאה של ספרים ולמידה בסביבות דיגיטליות. מומלץ לשלב פעילויות המזמנות כתיבה למטרות תקשוריות שונות: א) כתיבה הבעתית ונרטיבית, לדוגמה: כתיבת סיפורים, כתיבת מכתבים וכתיבת יומן. ב) כתיבה למטרות טיעון ושכנוע, לדוגמה: הבעת דעה בהתייחס לתוכן אקטואלי בעניינים חברתיים וסביבתיים. ג) כתיבה למטרות מידוע, תיאור והסבר.

תלמידים רבים הלומדים בכיתות ד-ו עדיין מתמודדים עם פערים במיומנויות הקריאה שצברו בשל חוסר סדירות בלמידה עוד מהלמידה בצל מגפת הקורונה. חשוב לאתר תלמידים אלה ולהעניק להם הוראה מותאמת לקידום מיומנויות הקריאה וצמצום פערים. (ראו בהמשך הרחבה בנושא הערכה בצל מלחמה). לצורך קידום מיומנויות הקריאה ולצמצום פערים אפשר להסתייע בתלקיט "קריאה מהנה", המיועד לקידום שטף קריאה בזיקה להבנת הנקרא לתלמידים בכיתות ג-ה. בתלקיט טקסטים בשלוש גרסאות (ניקוד מלא, כתיב מלא בניקוד מוגבר, כתיב מלא בניקוד חלקי), פעילויות לתרגול מיומנויות קריאה ולהרחבת ידע לשוני דרך משחק ולמידת עמיתים.

עקרונות דידקטיים ופסיכו-פדגוגיים להוראת שפה ואוריינות בצל המלחמה

1. למנו בהנאה! עוררו את התלמידים ללמוד מתוך עניין ובהנאה. בחרו תכנים מעניינים ורלוונטיים לתלמידים, משחקו את הלמידה ככל שניתן, זמנו למידה בשיתוף חברים, אפשרו מרחב לבחירה.
  2. קצו את החיוניות השפתיות והאורייניות באופן האמצען בתוכן. הלמידה האוריינית צריכה להילמד בהקשר ובתוכן רלוונטיים ומשמעותיים לתלמידים.
  3. צרו סצירות על למידה אוריינית בין אם היא מתנהלת מקרוב ובין אם היא מתנהלת מרחוק ובה: שיחת בוקר, האזנה לפזמונים ישראליים, למידה אוריינית בשיעורי עברית, הקראה של סיפור בהמשכים. שיחת בוקר – מטרתה לבסס יחסי קרבה, קשר אישי, תחושת שייכות ותחושת ביחד. אפשר לשלב פעילויות חווייתיות המזמנות שיתוף אישי מתוך בחירה. שיחת הבוקר היא הזדמנות לתרגול של מיומנויות שיח והבעה, שימוש במילות תואר מדויקות ואוצר מילים רגשי.
- האזנה לשיירי פזמון ישראליים – בחרו מדי יום שירי פזמון בעלי מסר אופטימי, מחזק ומעצים, שירים המעוררים תקווה. למזיקה כוחרב בעיצוב ובוויסות הרגש ולכן מומלץ בשלב זה להעדיף שירים מולחנים.

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית – אגף שפות
הפיקוח על הוראת העברית בגיל הרך וביסודי

אפשרו לתלמידים לבחור שירים שהם אוהבים והאזינו להם יחד. שירי הפזמון יכולים להוות מצע ללמידה אוריינית, להבנה ספרותית, להבעה ולהרחבת אוצר המילים (מצורף קישור לפעילויות המתחדשות מעת לעת בתוכנית "הפוגה עם שיר"; "שיר של יום").

הקראה לֵ ספרי ילדים ונער בהמשכים – מומלץ להרבות בהקראה של סיפורים וספרי ילדים ונוער. קריאה שיתופית של ספרים עם התלמידים המלווה בשיח ובדיאלוג, יש בה לא רק כדי לטפח את הכישורים השפתיים והאורייניים של התלמידים, אלא בעיקר כדי לספק רגעי הנאה, עירור של רגש, דמיון ומחשבה המזמנים מרחב לביטוי אישי, לשיח ולדיאלוג.

✿ בחרו ספרים שירתקו את התלמידים. אפשר להיוועץ בילדים ולבחור יחד איתם את הספרים.

✿ צרו שעת סיפור קבועה מדי יום.

✿ התלמידים ייהנו גם מהקראה של ספר בהמשכים.

✿ הסתייעו בפורטל "**שמחת הקריאה**" לגיוון הפעילויות סביב קריאת ספרים להנאה.

4. **הצגה ספתית ואוריינית** – אם התנאים מאפשרים, שלבו פעילויות של העשרה ולמידה אוריינית

בהקשרים מגוונים, לדוגמה:

✿ **האזנה להסכתים** (פודקאסטים) הנגישים באופן דיגיטלי (מצורף קישור **לכאן חינוכית**). התלמידים

יכולים לבחור את התוכן שמעניין אותם ואת הזמן שמתאים להם להקשיב להסכת.

✿ הקשבה לסיפורים מוקראים באופן דיגיטלי.

✿ **למידה בסביבות דיגיטליות** (מצורף קישור **לרשימת סביבות התוכן הפתוחות בשעת חירום**).

✿ **עיון בכתבי עת לילדים** (קישור לדפדוף דיגיטלי: **אדם צעיר, אצבעוני, נשיונל ג'אוגרפיק קידס,**

אותיות וילדים, מדע וטבע).

5. **הוראה בקבוצות קטנות** – רצוי שההוראה בתחום האוריינית הלשונית תעשה **בקבוצות קטנות**.

בלמידה מרחוק אפשר לחלק את הכיתה לארבע קבוצות בהן 6-8 תלמידים בכל קבוצה. בהוראה מקרוב ארגון הלומדים יכול להיות גמיש ודינמי, אך יחד עם זאת עליו לאפשר הוראה מתווכת בקבוצה קטנה של עד ארבעה תלמידים. הוראה בקבוצה קטנה תורמת לא רק לביסוס יחסי הקרבה, ליצירת קשר אישי ולחיבורים חברתיים ותקשורתיים בין התלמידים, אלא גם נחוצה לקידום הלמידה האוריינית; בקבוצה הקטנה כל תלמיד יכול לבוא יחידי ביטוי, לקחת חלק פעיל בשיח הלימודי ובלמידה השיתופית. בקבוצה הקטנה ניתן לעצב דרכי הוראה ולמידה המותאמות לשונות בין לומדים. יישמו את העיקרון "מעט זה יותר" – **מעט תלמידים, מעט זמן הקנייה, מעט תוכן** – רווחים גדולים יותר (בלמידה האוריינית ובאיכות השיח הרגשי-חברתי בין המורה לתלמידיו ובין התלמידים). הנחיה זו מקבלת משנה תוקף בהוראה מרחוק

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית – אגף שפות
הפיקוח על הוראת העברית בגיל הרך וביסודי

באופן סינכרוני (בזום), ובפרט בהוראת תלמידים צעירים מרחוק. מצורף קישור למרחב הפדגוגי "קידום שפה ואוריינות בקבוצה קטנה".

6. צג'יס'א הצרכה בצ'א האחאה

הערכה פנימית נועדה לסייע לכם, המורים, לתכנן את ההוראה ולדייק את המענים שאתם נותנים לתלמידים. הערכה חשובה למורה לצורך תכנון ההוראה, והיא בעלת ערך גם לתלמידים לפיתוח מכוונות עצמית בלמידה. היא מאפשרת הן למורה והן לתלמיד להתבונן על תהליכי הלמידה; לזהות תחומי חוזק בלמידה האוריינית, לזהות תחומים הדורשים חיזוק ולדייק את מטרות ההוראה והלמידה. יחד עם זאת, בעת הזו יש להעדיף הערכה מרוככת ודינמית שמשולבת בלמידה.
רצוי בעת הזו להימנע משימוש בכלים הסטנדרטים לצורכי הערכה. רצוי להשהות את השימוש במשימות ההערכה בתחום שטף קריאה, הבנת הנקרא ומבדקי כתיבה. הנחיה זו תלווה אותנו לחודשיים הקרובים.
רצוי לבסס את תהליכי ההערכה באופן המותאם יותר לעת הזו.

להלן הצעות להערכה חלופית, שתסייענה לכם המורים ביצירת פרופיל אורייני של התלמידים לצורך תכנון וארגון הלמידה האוריינית בכיתה;

כיתה א – משימות 1-2 במבדק הקריאה בכיתה א - במקום הערכה סטנדרטית ניתן למשחק את המשימות. כיצד לעשות זאת? יש ליצור מפגשים של המורה עם ארבעה תלמידים בהם תתרגלו זיהוי אותיות וערנות פונמית דרך משחקים, כגון משחקי זיכרון, בינגו ומשחקי התאמה.
הצעה נוספת: הכנת כרטיסיות עם תמונות. כל תלמיד מרים כרטיס, משיים את התמונה ומבצע פעילות של פירוק המילה לצלילים (לצרופים ולעיצורים). כל משתתף צובר נקודות (דיסקיות, פקקים, כפתורים) כמספר הצלילים במילה (כ-ד-ר = 3).

שטף קריאה לכיתות ב-ו – רצוי להשהות בעת הזו את מבדקי שטף הקריאה הסטנדרטים מבוססי מבדקי "קול קורא!". הערכה חלופית למיומנויות שטף הקריאה יכולה להיעשות בקריאת בוקר. הקדישו מדי יום, בקריאת בוקר זמן להקשיב לתלמידים קוראים. אפשר לבחור שיר או סיפור קצר מותאמי גיל עבור כולם, ואפשר להזמין את התלמידים להקריא בפניכם מתוך ספר שכל תלמיד בחר. הכינו תכנון שבועי, ושבצו את התלמידים על-פני השבוע כך שהמפגשים הללו יהיו מתוכננים ושקופים גם לתלמידים. העריכו את רהיטות קריאתם של התלמידים עפ"י מדדים התרשמותיים בלבד ומשבו אותם בע"פ על אופן קריאתם.

שם התלמיד	מידת הדיוק	קצב הקריאה	הפרוזודיה בקריאה
☒ קריאה מדויקת	☒ קריאה גלובלית	☒ קריאה הבעתית המותאמת לתוכן ולתחביר.	
☐ קריאה מדויקת ברובה	☐ קריאה מקוטעת בחלקה	☐ קריאה טכנית שאינה מביעה תוכן ואינה מדויקת לתחביר.	
☐ קריאה מדויקת בחלקה	☐ קריאה מקוטעת ברובה		

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית – אגף שפות
הפיקוח על הוראת העברית בגיל הרך וביסודי

הבנת הנקרא בכיתות ב-ו – רצוי להימנע בעת הזו מלעשות שימוש במבדקי הקריאה הסטנדרטים. המבדקים הללו דחוסים ומצריכים ריכוז לאורך זמן וחוסן רגשי להתמודדות עם. הערכת מיומנויות הבנת הנקרא יכולה להיעשות באופן המשולב בלמידה באופן אותנטי. איך לעשות זאת? אפשר להפוך כל משימה אוריינית אישית למשימת הערכה. אפשר לזמן מפגשי למידה בקבוצה קטנה של עד ארבעה תלמידים בהם לקרוא יחד עם התלמידים טקסט קצר, מעניין ורלוונטי ולהזמין את התלמידים להגיב לטקסט דרך שאלות הנוגעות להבנת התוכן ברובד הגלוי והמשתמע. אפשר להעלות שאלות המזמנות הבעת דעה ומתן הסברים ומתוך כך להעריך את יכולות השיח, ההבנה, ההבעה, העושר והתקינות הלשונית. אפשר לבחור תוצרי כתיבה מתוך משימות שהתלמידים ביצעו ולהעריך את כתיבתם. חשוב להעניק לתלמידים משוב אישי שכולל חייוו על כתיבתם ומיקוד במטרה אישית. משוב יכול להינתן בע"פ או בכתב ע"ג פתקית חביבה שתוצמד למחברתם.

לכיתות ד – אפשר להשתמש במבדק "ליל הגחליליות". המבדק מורכב מטקסט קצר לקריאה וממענה על שאלות. הטקסט מוצע בגרסאות שונות: בניקוד מלא, ללא ניקוד, בגופן מוגדל ומאוורר ובליווי של מחסן מילים. בשל כך, המבדק יכול להתאים גם לתלמידים בכיתות ג ובכיתות ה.

כתיבה בכיתות ב-ו – מבדקי הכתיבה עוצבו כך שהם מזמנים הערכה דינמית וחוייתית המשלבת למידת עמיתים ומשוב אישי, ולכן אפשר לבחור מתוכם משימות באופן שיהיה רלוונטי ואותנטי ויעודד התנסויות בכתיבה. קישור למבדקי הכתיבה ולמדריך למורה.

העמדנו לרשותכם מרחב ייעודי בפורטל הפדגוגי "למידה בשעת חירום" שבו מרוכזים חומרי הוראה מומלצים המתאימים לשעת חירום. הפורטל מתעדכן מעת לעת בחומרי הוראה חדשים שפותחו בהתאמה לעת הזו. בלמידה מרחוק ומקרוב תוכלו לשלב למידה ביחידות לימוד דיגיטליות. קישור למפרט יחידות הלימוד הדיגיטליות.

אנחנו כאן לשירותכם! נשמח להציע ליווי בחשיבה, בתכנון, בהדרכה, ובמציאת מענים ייחודיים לאתגרים העומדים לפתחנו.

בשורות טובות,

ד"ר לימור קולן

מפמ"ר תחום דעת עברית ביסודי ובגיל הרך
וצוות החינוך הלשוני;

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית – אגף שפות
הפיקוח על הוראת העברית בגיל הרך וביסודי

גב' גילה קרול, ממונה מיומנויות יסוד, האגף לחינוך יסודי
גב' יעל נדלר, מפקחת על החינוך הלשוני בחמ"ד, מנהל החינוך הדתי
גב' אורית רוזנמן, מפקחת על הוראת העברית במחוז החרדי
גב' אילנה קלר, מדריכה מרכזת לחינוך הלשוני בחינוך המיוחד
מדריכות מחוזיות, תחום דעת עברית